

Lausunto

10.03.2025

Asia: VN/4099/2024

Lausuntopyyntö: Työryhmämietintö hallituksen esitykseksi hankintalain, erityisalojen hankintalain sekä rikosrekisterilain 6 b §: n muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

Esityksen yleiset tavoitteet ja päämäärät

Mitä mieltä olette esityksen yleisistä tavoitteista ja päämääristä? Saavutetaanko esityksellä hallitusohjelman yleiset tavoitteet säästöistä ja kilpailun lisäämisestä?

Vähimmäisomistusta koskeva vaatimus on hyvä ja perusteltu. Vaatimus on myös täysin toteuttamiskelpoinen. Sillä varmistetaan läpinäkyvyys ja sidosyksikön sekä hankintayksikön sidonnaisuus, vaatimus estää myös keinotekoiset järjestelyt.

- Esityksen tavoitteet tukevat yrittäjyyttä. Esitys on realistinen ja se mahdollistaa jo kauan sitten muuttuneen jätealan toimintojen päivittämisen. On perusteltua huomioida, että kunnallisen jäteyhtiön rooli on vuosien aikana muuttunut jätteen vastaanottajasta välitysliiketoimintaa toteuttavaksi osakeyhtiöksi.
- Kunnallisen jäteyhtiöt on perustettu mm. siksi että kunnat ovat aikanaan yhdessä voineen muodostaa yhteisen kaatopaikan jonne jätteitä voitiin loppusijoittaa. EU:n kaatopaikkadirektiivin (1999/31/EY) voimaantulo edellytti, että kaatopaikkojen tuli 2000-luvulla täyttää mm. EU:n asettamat pohjarekennevaatimukset. Direktiivin seurauksena vaadittiin, että vuoden 2007 jälkeen kaikkien käytössä olevien tavanomaisen jätteen kaatopaikkojen tuli täyttää nämä rakennevaatimukset. Koska vaatimukset olivat pienille kunnille mittavia, muodostivat kunnat yhteisiä jäteyhtiöitä tuota tehtävää hoitamaan. Vuonna 2013 valtioneuvosto antoi kaatopaikkaasetuksen (331/2013) jolla rajoitettiin biohajoavan ja muun orgaanisen jätteen sijoittamista näille yhteisille tavanomaisen jätteen kaatopaikoille. Tämän jälkeen kuntien jäteyhtiön tehtävä oli löytää muita vaihtoehtoja yhdyskuntajätteiden loppusijoittamiseksi. Muutoksen myötä Suomeen rakennettiin useita osakeyhtiömuotoisia jätteenpolttolaitoksia, joista kuntien jäteyhtiöt ostivat kapasiteettia syntyvien yhdyskuntajätteiden loppusijoitusta varten.
- On perusteltua huomioida, että myös yrittäjät ovat tehneet kaatopaikkakiellon voimaantulon jälkeen täysin vastaavaa toimintaa vastuullaan oleville yritysjetuille.

- Kunnalliset yhtiöt olisivatkin tältä osin tullut purkaa jo kaatopaikkakiellon voimaantumisen yhteydessä, sillä sen jälkeen yhdyskuntajätteitä ei ole käsitelty jäteyhtiön kaatopaikoilla, vaan ne on kaupattu käsiteltäväksi mm. jätteenpolttolaitoksissa. Saman kilpailutuksen olisi voitu tehdä kunnassa tai kunnat olisivat yhdessä voineet kilpailuttaa vastaanottoaikkansa. Tällöin yksi välikäsi olisi jäänyt pois, jätteen vastaanottohinta olisi ollut kilpailutettu ja jätehuolto olisi kunnan asukkaalle halvempaa.
- Esityksellä saavutetaan säästöjä ja lisätään kilpailua, kun markkinoilla monopoliasemassa toimiva kunnallinen yhtiö tytäryhtiöineen ei enää vääristä yrittäjien välistä kilpailua. Yrittäjät huomioivat kaikessa toiminnassaan kuljetusten optimoinnin, laadukkaammat palvelut ja ympäristöystävällisyyden, sillä näillä toimilla on suora vaikutus myös yrittäjien toimintaan ja tulokseen.
- Esityksen tavoitteet tukevat talouskasvua ja ympäristöliiketoimintaa, joka tuottaa yrittäjien liiketoimintojen yhteistyömahdollisuuksien kehittymisen myötä (Klusteri-yritykset, materiaalihokkuus) myös säästöjä. Muutos myös tukee yksityisten yrittäjien mahdollisuuksia ja uskallusta investoida ja kehittää toimintaansa.
- Jäteyhtiön toimintaa tukee jo asukkailta kerätty perusmaksu, jolla se pystyy hoitamaan osan toiminnan rakenteellisista perusteista (asukasrekisterin, laskutuksen, ilmoitukset). Tämä on rajoittanut monen yrittäjän toimintaa ja halukkuutta jatkaa alalla. Yrittäjille annettu mahdollisuus toimia rehellisesti ja tasa-arvoisesti tulee lisäämään kilpailua sekä määrällisesti että laadullisesti.

Hankintojen valmistelu

Hankintojen valmistelua koskevilla ehdotuksilla pyritään lisäämään hankintojen huolellista valmistelua, markkinakartoituksen käyttöä, sekä kilpailua julkisissa hankinnoissa. Tavoitteena on saada lisää tarjontaa ja säästöjä. Työryhmän mietinnössä ehdotetussa ratkaisussa on samanaikaisesti pyritty varmistamaan, että se on käytännön hankintatoimen näkökulmasta tarkoituksenmukainen.

-

- **Kuinka hyvin hankintalain 65, 75, 124 ja 125 §:iä koskeva esitys edistää markkinakartoituksen käyttöä ja hankinnan huolellista valmistelua?**

-

- **Ovatko esitetyt keinot sopivia näiden tavoitteiden saavuttamiseksi?**

- Yhdyskuntien jätehuolto on isossa kuvassa lain mukaan kuntien vastuulla. Kunnat kilpailuttavat julkisina toimijoina jo tänä päivänä monia isoja hankkeita ja projekteja. Esitys edistää markkinakartoituksen tekemistä. On tärkeää, että kilpailutus toimii aitojan lainalaisuuksien mukaisesti, eikä välissä oleva jäteyhtiö toimijana voi määritellä ehtoja, joilla osa toimijoista rajautuu pois, vaikka tarjottavaa palvelua pystyttäisiin laadukkaasti tarjoamaan. Tästä hyvä esimerkki on alueen erilliskerättävien jätelajien kilpailutus, jossa jäteyhtiö kielsi siirtokuormauksen, ja sai näin rajattua kaikki kauempana olevat yritykset urakan ulkopuolelle. Markkinakartoitus lisää kilpailua ja kustannustehokkuutta. Myös yhdyskuntajätehuollon siirtäminen peruskunnan tehtäväksi edistää aitoa paikallista kilpailutusta ja mahdollistaa jätelain läheisyysperiaatteiden huomioimisen.

- Esitetyt keinot ovat hyviä. Merkittävää on, että niillä toteutetaan aidosti kilpailua rajoittavia toimia. Tällä hetkellä kunnallisen jäteyhtiön toiminta vastaa yrittäjien vastuulla olevaa yritystoiminnan jätteen käsittelytoimia. Eli samaa toimintaa mitä yrittäjät ovat koko ajan tehneet mutta rajoittuen yritystoiminnan jätteisiin.
- Vaikka jätteenkuljetus on ollut isosti tarkastelussa, meillä on edelleen alueita, joissa kunta vastaa yhdyskuntajätteen keräyksestä, mutta toiminta toteutetaan aluekeräyspisteitä käyttäen.
- On myös merkittävää huomata, että emme ole saavuttaneet Suomessa EU:n muovinkeräysvelvoitteita. Tästä huolimatta kunnallinen yhtiö ei kierrätyspisteillään juurikaan kerää muovia vaan ohjaa sen polttokelpoisen jätteen ohella polttolaitoksella. Nämä keinot ovat rajoittavia, mutta samalla sopivia tavoitteiden saavuttamiseksi.
- Asukkaille kohdentuvan kustannuksen suurin vaikuttaja on jäteyhtiö, joka monopoliasemassaan myös hinnoittelee vastaanottamansa jätteet (sekajäte yli 200 €/t).
- Mikäli kilpailutus tehtäisiin kunnassa, määräytyisi vastaanottohinta kilpailutuksen tuloksena, eikä välissä olisi hintaa nostavia välikäsiä. Kunta voisi kilpailutuksessaan noudattaa aidosti myös jätelain 19 §:n mukaista läheisyysperiaatetta. Yrittäjät ovat valmiita tarjoamaan palveluaan kustannustehokkaasti ja kehittämään palveluitaan mm. etusijajärjestyksen mukaisiksi (monilokeroautot, punnitseva jäteauto) sillä kehitystyö vaikuttaa suoraan yrityksen tehokkuutena sekä markkinoiden kilpailuun.

Sidosyksiköiden käytön rajoittaminen

Mitä mieltä olette esityksessä ehdotetusta sidosyksiköiden vähimmäisomistusta koskevasta vaatimuksesta? Onko se mielestänne tarkoituksenmukainen ja toteuttamiskelpoinen?

- Vaatimus on oikean suuntainen. Esityksen mukaisesti jäteyhtiö voisi tarjota palveluja edelleen isommille omistajilleen mutta pienet kunnat saisivat itse järjestämisvastuun, jolloin kunnan voisivat yhdessä tai erikseen kilpailuttaa toimintansa paikalliset toimijat huomioiden. Isot kunnat tuottavat tosiasiallisesti jo ison osan palveluista. Muutoksesta huolimatta kuntayhtiön toiminta voi jatkua edelleen. Yhtiö voi myös jatkaa mittavien investointien, kuten Loimi-Hämeessä 7 000 000,00 € pientuotavastaanottopisteen rakentamisesta yhden kunnan alueelle (tiedot on poimittu Loimi-Hämeen jäteyhtiön antamasta lausunnosta) toteuttamista. Tällä hetkellä hanke kuitenkin osaltaan ilmentää ongelmaa, jossa alueeseen kuuluvien 16 kunnan asukkaan rahat menevät 5 palvelua hyödyntävän kunnan käytettäväksi. Tämä esimerkki korostaa ison alueen haasteita tasapuolisen kohtelun järjestämiseksi.

Minkälaisia vaikutuksia esitetyllä sidosyksiköiden omistusosuuden vähimmäisvaatimuksella mielestänne on?

- Sidosyksikön koko ei rajoita jätehuollon järjestämistä, jota kunta voi jatkaa entiseen tapaan kiinteistön haltijan järjestämänä jätteenkuljetuksena (yrittäjät hoitavat palvelut). Pieni kunta voi myös tarvittaessa hoitaa vaadittavat viranomastehtävät yhteisenä toimintana, jota kunnilla jo on (mm. ympäristöterveysvalvonta, rakennusvalvonta). Tämä toimintamalli ei lisää itse kuntien kustannuksia sillä kustannukset voidaan myös kunnissa kattaa jätelain 78 §:n mukaisella jätehuollon perusmaksulla

- **Jos sidosyksiköitä koskeva muutos toteutetaan esitetyllä tavalla, mitä toimenpiteitä ja niistä aiheutuvia kustannuksia muutos todennäköisesti aiheuttaisi edustamanne organisaation eri toimialojen kannalta ja yleisesti?**

- Itsenäisinä toimijoina itsenäiset kunnat saavat itse päättää mm. vastuistaan esim. jätelain mukaisen 10 000 asukkaan taajaman biojätteen keräysvelvoitteen suhteen. Tällä hetkellä jäteyhtiö on yhdistänyt kolmenitsenäisen kunnan taajamat niin, että se on ulottanut keräysvelvoitteen kaikkiin näihin itsenäisiin kuntiin. Velvoite ei kuitenkaan koske alueen 12 muuta kuntaa, vaikka kuntien rakenne ja pinta-ala olisi vastaava. (tiedot on poimittu Loimi-Hämeen jäteyhtiön antamasta lausunnosta). Tämä kuvastaa vahvaa eriarvoisuutta saman jäteyhtiön toimialueen eri kuntien välillä.

- Asukkaiden vaikutusmahdollisuudet myös vaihtelevat. Kunnat saavat nimetä hallituksen jäsenen, mutta yhtiö edellyttää, että edustajat noudattavat yhtiössä osakeyhtiölakia, eivätkä toimi kunnan asiamiehinä. Myös tämä puoltaa 10 % omistusosuuden rajausta, jossa hallitukseen kuuluvilla jäsenillä on myös todellinen vaikutusmahdollisuus. Tällä hetkellä ison yhteisen jäteyhtiön kuntaohjaus on haastavaa.

- Sidosyksiköiden vähimmäisomistusta koskeva vaatimus on hallituksen oikeansuuntainen toimi, joka edistää yrittäjyyttä ja lisää yrittäjien mahdollisuuksia toimia markkinoilla, jossa toiminta tapahtuu terveellä kilpailuspohjalla. Vaatimus myös tukevoittaa todellisten yrittäjien toimintaa niin, että yrittäjät uskaltavat ja voivat aidosti kehittää omaa yritystoimintaansa mm. tehokkaampien kierrätystavoitteiden suuntaan.

- Nyt pitää toimia, jos suomalaista yritystoimintaa halutaan kehittää ja tukea.

- Tavoite on tarkoituksenmukainen ja todellisuudessa hyvin helposti myös toteutettavissa

- **Mitä toimenpiteitä organisaationne aikoo sidosyksikön omistajana tehdä vähimmäisomistusrajaa koskevan sääntelyn seurauksena (esimerkiksi jatkuuko toiminta markkinaehtoisena, puretaanko yhtiö, pilkotaanko yhtiö, ryhdytäänkö muihin toimenpiteisiin?)**

-

- **Minkälaisia taloudellisia tai muita hyötyjä muutoksesta todennäköisesti seuraisi?**

- Kunnissa olevat jäteasemat ovat useimmiten kuntien alueella. Myös kunta voi kilpailuttaa yrittäjän tarjoamaan tätä palvelua. Jäteyhtiön jätemaksulla kattamalla kierrätyspisteillä kerätään tällä hetkellä pääosin vain tuottajavastuunalaisia jätteitä, joiden kustannusvastuu on tuottajayhteisöillä.

Ovatko esitetyt sidosyksiköitä koskevat siirtymäajat mielestänne riittävät? Kuinka paljon aikaa muutoksiin tarvitaan?

- Kyllä ovat. Asiaan on kuljetusjärjestelmäpäätöksenteon poukkoillessa jo osattu valmistua. Pidämme siirtymäaikaa riittävänä, koska palvelua on jo nyt tarjolla.

- **Mitä siirtymäaikaa vaativia toimenpiteitä sidosyksiköitä koskeva kirjaus aiheuttaisi?**

-

Mietinnön liitteinä olevissa eriävissä mielipiteissä on esitetty poikkeuksia sidosyksiköiden omistusosuusvaatimukseen. Tulisiko vaatimukseen säätää poikkeuksia? Minkälaiset poikkeukset olisivat tarkoituksenmukaisia?

- Ei tulisi. On erityisen tärkeää, että sidosyksikkösääntely kohdennetaan myös jäteyhtiöihin, sillä jäteyhtiöistä on vuosien aikana tullut megaluokan yritystoimijoita, joiden toiminta myös rajoittaa markkinoilla toimivien yritysten liiketoiminta- sekä kasvumahdollisuuksia.

- Myös valvontaviranomainen on esittänyt eri jätteenkeräystä järjestäville toimijoille erilaisia vaatimuksia eri puolella Suomea. Uudellamaalla viranomainen on todennut, että kunnallisen yhtiön ylläpitämä aluekeräyspisteverkosto ei täytä lain vaatimuksia. Vaikka perusteita on, ei järjestelmää ole määrätty muutettavaksi. Pohjanmaalla viranomainen on vaatinut jätehuoltoviranomaisen tekemään päätöksen kunnallisen järjestelmän valinnasta uhkasakon uhalla, vaikka lautakunta on viranomaisena katsonut vaatimusten kiinteistön haltijan järjestämän jätteenkuljetusjärjestelmän osalta täyttyneen.

- On tärkeää, että valion taholta ei tueta mekanismeja, joilla tavoitellaan ei-tervettä kilpailua ja massiivisia markkinoita, joilla ei kuitenkaan ole niitä tavoitteita, joita EU jätehuollollemme asettaa. Poikkeuksia ei tulisi myöntää.

Turvallisuus ja huoltovarmuus

Vastaako esitys turvallisuutta ja huoltovarmuutta koskeviin tarpeisiinne? Onko esitetty muutos riittävä keino varmistaa turvallisuuden toteutuminen hankinnan elinkaaren aikana ottaen huomioon EU-hankintadirektiivien reunaehdot, sekä muu turvallisuutta ja huoltovarmuutta koskeva sääntely?

- Toimiva jätehuolto on tärkeä osa huoltovarmuutta. Jätehuolto on yhteiskunnallinen välttämättömyyspalvelu, joka tulee järjestää kaikissa olosuhteissa. Vastuu jätehuollon järjestämisestä on kunnilla, jotka voivat tarpeen mukaan toimia itsenäisesti tai tehdä kuntayhteistyötä muiden kuntien kanssa. Huoltovarmuus lähteen kunnan omasta varautumisesta ja siitä, että kunta varmistaa, että sillä on oman kunnan käytössä riittävä resurssi poikkeustilanteita

silmällä pitäen. Kun kunnassa on omia yrittäjiä, se tuntee henkilöstön ja myös tunnistaa kyvykkyydet, jotka sillä on varauksessa tai muutoin käytettävissä.

- Tämänhetkisen turvallisuustilanteen keskeiseksi haasteeksi on tunnistettu sisäinen turvallisuus, mikä korostaa oman henkilöstöresurssin tuntemusta ja luottamista. Tilanne voi olla toinen, jos kansallinen toimija hoitaa aluetta oman tai tarvittaessa vuokratyövoiman turvin, jonka taustoja tai taitoja se ei tunne. Koska kunnan järjestämässä kuljetuksessa tilataan vain resurssi ja toiminta, ei kunta, jossa operoi ulkopuolinen tuntematon toimija, voi tässä tapauksessa varata tai kiinnittää näitä henkilöitä osaksi omaa varautumista tai huoltovarmuutta. On tärkeää, että kunta pystyisi omien yrittäjien ja kaluston turvin rakentamaan merkittävän puskurin, joka myös saadaan käynnistettyä kunnasta käsin sovitun protokollaan avulla. Mallia voidaan ottaa vapaaehtoisesta pelastuspalvelusta tai palokunnasta, jossa vahvuus on paikallisesta resurssista huolehtiminen.
- Vaikka Suomen jätevoimaloiden energiatuotanto on merkityksellistä, ei tämän toiminnan varmistamista voida jättää jäteyhtiöiden kapasiteetin varaan. Tärkeämpää olisi, että polttolaitokset rakentaisivat varapuskurin suomesta ulkomaille viedyistä jätteistä niin, että mikäli polttomateriaalia ei saada siirretään ulkomaille menossa olevan jätekuorman päätepineeksi oma voimalamme, jossa polttoaineen saatavuus on uhattuna. Varautumismenettely tulisi olla järjestettävissä, koska suomi myös valvoo ja tarvittaessa rajoittaa ulkomailta kuljetettavaksi suunnitellun jätteen viemistä maan rajojen ulkopuolelle
- Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (valtioneuvoston periaatepäätös 2025:1) kuvataan, miten elintärkeille toiminnoille välttämättömät huoltovarmuus, infrastruktuuri, väestön toimintakyky ja palvelut turvataan kokonaisturvallisuuden mallin mukaisesti. Väestön palveluiden turvaamisessa infrastruktuurilla ja tukipalveluilla on merkittävä rooli. Tämän takia myös hankintalain muutos on tarpeellinen.
- Lausunnon jo jättäneet toimijat ovat esittäneet, että turvallisuuden ja huoltovarmuuden vaatimusten sisältöä ei rajoiteta tarpeettomasti hankintalaissa, vaan niiden sisältö määräytyy niihin sovellettavien erityislakien säännöksien ja hankintayksikön tapauskohtaisien tarpeiden mukaisesti. Koska yritykset vastaavat monista yhteiskunnan kannalta keskeisistä ja välttämättömistä toiminnoista. On tärkeää, että julkisissa hankinnoissa tarjoajalle asetetut huoltovarmuutta, tietoturvaa tai turvallisuutta koskevat vaatimukset myös ilmoitetaan selkeästi jo tarjouspyynnössä ja hankintailmoituksessa. Myös tarjouksen kilpailuttajalla tulee olla selvillä mitkä asiakirjat ovat riittäviä, joilla tarjoaja voi todentaa asetetut huoltovarmuuteen ja turvallisuuteen liittyvät vaatimukset.
- Mikäli omistusrajausta ei tehdä, olisi hyvä pohtia miten käytännössä voidaan varmistaa se, että kansallinen tai jopa kansainvälinen toimija, jonka työnä on tyhjentää lukuisia jäteastioita ja jolla on pääsy myös yrityksiin ja porttien sisäpuolelle, on luotettava eikä aiheuta riskiä paikallisella turvallisuudelle. On syytä tiedostaa, että maamme ei edelleenkään ole normaalitilassa.

Rikosrekisteriotteen pakollisuudesta luopuminen

Rikosrekisteriotteiden pakollisesta käytöstä luopumista koskevan ehdotuksen tavoitteena on sujuvoittaa hankintamenettelyjä ja vähentää hallinnollista taakkaa.

-

- **Missä määrin muutos vaikuttaa hallinnolliseen taakkaan yhtäältä hankintayksiköiden ja toisaalta tarjoajien kannalta ja edistää näitä tavoitteita?**

-

Hankintojen ilmoittaminen

Mitkä ovat näkemyksenne hankintojen ilmoittamista koskeviin muutoksiin? Lisäävätkö ehdotetut muutokset hankintojen avoimuutta tarkoituksenmukaisella tavalla?

-

Muut huomiot

-

Laine Satu
Ympäristöhuolto Askonen Oy